

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ЗУБАРЄВ ОЛЕКСАНДР СЕРГІЙОВИЧ

УДК 316.723:316.277

СХІДНІ ДУХОВНІ ПРАКТИКИ ЯК ФЕНОМЕН ЖИТТЄВОГО СВІТУ
ОСОБИСТОСТІ В ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

22.00.01 – теорія та історія соціології

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата соціологічних наук

Харків – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор соціологічних наук, доцент
Сорока Юлія Георгіївна,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна,
професор кафедри соціології

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Ручка Анатолій Олександрович,
Інститут соціології НАН України (м. Київ),
головний науковий співробітник відділу
соціології культури і масової комунікації

кандидат соціологічних наук, доцент
Ходус Олена Володимирівна,
Дніпропетровський національний університет
імені Олеся Гончара,
доцент, докторант кафедри соціології

Захист відбудеться _____ р. о _____ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.051.15 Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4, ауд. 2-49.

З дисертацією можна ознайомитися в Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.

Автореферат розісланий _____ р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. І. Шеремет

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність. Сучасне українське суспільство все частіше розглядається як культурно неоднорідне. Такий ракурс експлікує факт співіснування в українському соціокультурному просторі різних за походженням та витоками культурних форм, стрімке зростання кількості яких пов'язане зі соціокультурними змінами останніх десятиліть. За цих умов соціологічні дослідження маловивчених культурних моделей набувають особливої актуальності, оскільки сприяють налагодженню комунікації та взаєморозуміння між різними соціальними спільнотами – носіями цих культурних форм, запобігаючи утворенню ізольованих від інших та «закритих» культурних світів; виявляють продукти натуралізації соціального сприйняття, що неправомірно спрощують складну соціальну реальність і підживлюють різні форми фундаменталізму; запобігають псевдотипізації та сприяють розумінню культурного досвіду відмінного Іншого.

Одним із проявів зростаючої культурної неоднорідності є поширення східних релігій і східних духовних практик, які стали елементом повсякдення, а фундаментальні для індійської та китайської культур категорії – складовою релігійних поглядів частини мешканців України. Так, за даними Київського міжнародного інституту соціології (KMIC), отриманими завдяки реалізації Програми міжнародного соціального дослідження, станом на 2009 рік серед віруючих християн, які становлять 91,2% всіх віруючих України, про свою безумовну та часткову віру в реінкарнацію заявили 23% опитаних, у нірвану – 12,8%. Незважаючи на такі інтригуючі дані, роль Сходу як глобального духовного орієнтиру в процесах соціокультурних змін останніх десятиліть, зокрема плюралізації форм релігійності, залишається майже не осмисленою, а східні духовні практики й тим паче поза увагою більшості дослідників, хіба що вивчаються в межах феномену нових релігійних організацій.

Однак існує певна невідповідність використовуваних у сучасній соціології релігії концептуальних схем досліджуваному феномену: значна частина східних духовних практик не є релігійними (наприклад, хатха-йога), їхня поява, скоріше, інтерпретується в контексті змін у культурі тілесності, ніж релігійних практиках. Окрім цього, такі поняття, як «нові релігійні організації», «нові релігії», «релігії нового віку» до певної міри позбавлені чутливості до культурної специфіки й об'єднують різні з точки зору культурного походження феномени (психотерапевтичні гуртки, християнські та східні вчення). Таким чином, концептуалізація східних духовних практик як нових релігійних організацій лише додає актуальності їхньому вивченню поза цим контекстом, зокрема виробленню адекватного категоріально-поняттєвого апарату, який би відповідав вимогам розуміння культурного різноманіття як норми для сучасних суспільств та не потребував опертя на такі опозиції, як традиційність/нетрадиційність, адекватність/неадекватність тим чи іншим культурним моделям.

Особливо ж відчувається нестача досліджень східних духовних практик на мікрорівні соціального як феномену повсякдення тих, хто їх практикує.

У зв'язку з цим логічним є звернення до концепту життєвого світу, необхідність ґрунтовної розробки якого зумовлена низкою обставин, що склалися в сучасній фундаментальній соціології. Так, незважаючи на те, що дане поняття останнім часом все частіше вживається в соціологічних роботах, його визначення вкрай ситуативні та контекстуальні: йдеться про «життєвий світ» як такий, «життєвий світ сучасної людини», «життєвий світ дитинства» тощо. Нечітким є співвідношення між поняттями «життєвий світ» та «повсякдення», яке не менш, а то й більш уживане в соціологічному дискурсі. Додають актуальності розробці концепту життєвого світу проголошувані «повороти» соціології до повсякдення (П. Штомпка) та екзистенціальної проблематики (А. Мельников), перспективність застосування цього концепту в аналізі повсякденного життя, соціокультурних і професійних ідентичностей (О. Даниленко), аналізі нетиповості в різних її проявах (О. Ярська-Смирнова), осмисленні феномену Іншого в сучасному суспільстві (Ю. Сорока) та в цілому потреба прояснити методологічні основи вивчення світу, взятого в його значущості для людини.

Таким чином, надзвичайно актуальною є як теоретична, так і емпірична інтерпретація життєвого світу, побудова дослідницької моделі, що б відкрила нові можливості для вивчення життєвого світу особистості, яка практикує східні духовні практики в полікультурному суспільстві.

Проблематизація життєвого світу як сфери очевидного досвіду належить німецькому філософу Е. Гуссерлю. У філософії трактування життєвого світу запропонували М. Бахтін, Б. Вальденфельс, В. Волков, М. Гайдеггер, І. Карпенко, І. Касавін, Е. Левінас, Г. Марсель, М. Мерло-Понті, Н. Мотрошилова, Х. Ортега-і-Гассет, О. Савін та ін. Психологічні та соціально-психологічні трактування життєвого світу особистості знаходимо в роботах К. Абульханової-Славської, Л. Анциферової, О. Асмолова, Ф. Василюка, Л. Дорфмана, Д. Леонтьєва, Н. Наумова, Т. Титаренко та ін. Власне соціологічні роботи з проблематики життєвого світу належать таким авторам, як П. Бергер і Т. Лукман, Л. Болтанські, Т. Буряк, В. Вахштайн, А. Гурвіч, І. Гофман, Ю. Габермас, Г. Гарфінкель, Р. Гратхофф, О. Даниленко, Й. Дреєр, Х. Ессер, Н. Еліас, О. Злобіна, Е. Зарубавель, Х.-Г. Зьофнер, І. Ковальова, Л. Костюченко, Б. Латур, М. Натансон, Ю. Резнік, Х. Сакс, А. Сікурел, М. де Серто, Л. Тевено, Д. Фіонік, П. Штомпка, А. Шюц, Е. Щеглов та ін.

Теоретичне осмислення культурної неоднорідності суспільства та різноманітних її аспектів знаходимо в роботах таких вітчизняних та зарубіжних авторів, як У. Бек, П. Бурдьє, М. Вебер, Т. Веблен, К. Віреду, К. Гірц, Б. Дубін, Г. Зіммель, Л. Іонін, М. Крепон, Ч. Кукатас, П. Колінз, Н. Костенко, Ю. Левада, С. Леш, Л. Малес, А. Моль, Г. Мюллер, А. Перотті, А. Ручка, Б. Сміт, Л. Сокур'янська, Ю. Сорока, Ф. Тенбрук, О. Ходус, Б. Хукс, С. Холл, Н. Черниш та ін.

Східна культура й, зокрема, східні духовні практики не є звичною для соціологічних студій предметною сферою, проте важливі соціологічні розробки даної проблематики знаходимо в історико-соціологічному дослідженні світових релігій М. Вебера, роботах із соціокультурної динаміки П. Сорокіна, роботах із

дзен-буддизму Е. Фромма, дослідженні східних медитацій К.-Г. Юнга, культурологічних роботах із йоги М. Еліаде. В межах ареалу свого виникнення східні релігії та східні духовні практики вивчаються сходознавцями М. Абаєвим, Т. Григор'євою, Г. Дагдановим, В. Малявіним, Є. Торчиновим та ін. У рамках релігієзнавства та соціології релігії до феномену східних духовних практик у контексті вивчення нових релігійних організацій на теренах України звертаються Ю. Решетніков, Л. Рязанова та ін., на теренах Росії – Г. Ожиганова, В. Пореш, Ю. Рижов та ін. Осмисленню поширення східних духовних практик на Заході присвячені роботи таких авторів, як В. Альтгас, Б. де Беккер, В. Гуссерт і Д. Міллер, Д. Н. Кей, Ф. Ленуар, Т. Мате, Е. де Мікеліс, Л. Обадія, Д. Сегі, С. Секоморі, Дж. Семюел та ін.

Утім, узагальнення досліджень із зазначеної проблематики свідчить про недостатню її розробленість. Ґрунтовні роботи, в яких би східні духовні практики розглядалися як феномен життєвого світу, а життєвий світ в аспекті змін, зумовлених зверненням до східних духовних практик, відсутні, що й визначило необхідність здійснення даного дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації пов'язана з базовими напрямками досліджень, що здійснювалися за участю автора кафедрою соціології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна: «Духовний світ українського студентства: національні джерела та глобальні орієнтири» (2010-2011) (номер державної реєстрації 0110u001436), «Ціннісні орієнтації та життєві плани сучасного студентства» (2012-2013), «Життєвий світ підлітків Харківщини» (2013-2014).

Мета й задачі дослідження. *Мета* роботи полягає в концептуалізації східних духовних практик як феномену життєвого світу особистості в полікультурному суспільстві.

Досягнення цієї мети передбачало розв'язання таких *задач*:

- узагальнити основні теоретико-методологічні підходи до вивчення життєвого світу;
- з'ясувати можливості та перспективи соціологічної інтерпретації концепції «дійсного світу життя» М. Бахтіна;
- здійснити реконцептуалізацію феноменологічної методології розуміння життєвого світу Іншого;
- розкрити полікультурні умови поширення східних духовних практик у сучасному суспільстві;
- розробити категоріально-понятійний апарат дослідження східних духовних практик у полікультурному суспільстві;
- виявити специфіку біографічно детермінованих ситуацій індивідів, що практикують східні духовні практики;
- розробити типологію мотиваційних контекстів звернення до східних духовних практик у полікультурному суспільстві;
- розглянути східні духовні практики як форми тілесної культури в життєвому світі індивіда.

Об'єктом роботи є життєвий світ особистості, яка практикує східні духовні практики в полікультурному суспільстві.

Предмет роботи – східні духовні практики в архітектоніці життєвого світу особистості.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та вирішення дослідницьких задач був використаний комплекс методів, серед яких: порівняльно-історичний метод – у дослідженні реорганізацій концепту життєвого світу в історико-соціологічній ретроспективі; міждисциплінарний – у виявленні можливостей соціологічної інтерпретації концепції «дійсного світу життя» М. Бахтіна та концептуалізації східних духовних практик як соціокультурного феномену, метод типологізації – при виробленні емпіричної типології мотиваційних контекстів звернення до східних духовних практик, а також загальнологічні методи: аналіз, синтез, індукція, дедукція, абстрагування. В емпіричній частині дослідження була реалізована тактика історії життя та такий якісний метод збору соціологічної інформації, як наративне інтерв'ю.

Теоретико-методологічною базою роботи є феноменологічна концепція життєвого світу А. Шюца; соціокультурний підхід в експлікаціях Л. Іоніна, Ю. Сороки, Л. Малес; концепт «дійсного світу життя» М. Бахтіна; феноменологія повсякдення П. Бергера і Т. Лукмана, феноменологія релігії та надприродного досвіду П. Бергера; феноменологічні студії О. Даниленко; драматургічна соціологія І. Гофмана, сходознавчі студії М. Абаєва, Т. Григор'євої, Є. Торчинова; соціологія тіла І. Ковальової, соціальна антропологія М. Мосса; гуманістичний психоаналіз Е. Фромма; аналітична психологія К.-Г. Юнга.

Емпіричною базою роботи є результати авторського соціологічного дослідження, в рамках якого була проведена серія з 29 наративних інтерв'ю з представниками різних східних духовних практик, які представлені в м. Харкові. Участь у дослідженні взяли, зокрема, представники таких об'єднань, як Харківський центр Індійської школи рейкі, Центр йоги «Махараджа», Харківська організація Чжун Юань цигун, школа цигун Мантека Чиа, Міжнародна організація йоги Патанджалі (студія йоги «Vajra»), студія йоги «Шантарам», студія йоги «Shanti», студія «Восток», Харківська спільнота сахаджа-йогів, Харківський центр буддизму лінії Алмазного шляху школи Карма Каг'ю, Центр самопізнання Романа Долі, Школа психології «У-вей», Центр йоги «Дом сонця», Школа кундаліні-йоги (центр SOLAR), Міжнародне Товариство свідомості Крішні.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні важливого теоретико-методологічного завдання, пов'язаного з концептуалізацією східних духовних практик як феномену життєвого світу особистості в полікультурному суспільстві, а саме:

вперше:

- здійснено концептуалізацію східних духовних практик як феномену життєвого світу особистості в категоріях феноменологічного та соціокультурного підходів, поєднання яких дозволило визначити східні духовні практики з точки зору їхнього суб'єктивного значення для особистості та в їхній культурній специфіці. Категоріальним забезпеченням такого бачення стали, зокрема, введені до наукового

обігу поняття «біографічно детермінована ситуація звернення до східних духовних практик», «кінцева область значень східної духовної практики», «мотиваційні контексти звернення до східних духовних практик», «мотиви-тому-що звернення до східних духовних практик», «мотиви-для-того-щоб звернення до східних духовних практик»;

- обґрунтовано можливості соціологічної інтерпретації концепції «дійсного світу життя» М. Бахтіна. На підставі переосмислення бахтінських ідей запропоновано визначення архітекτονіки життєвого світу як дійсної, конкретної та динамічної композиції елементів життєвого світу індивіда, яка формується, відтворюється й реалізується в результаті соціальних дій та взаємодій, освоєння соціокультурного простору (цінностей, норм, практик тощо) конкретного суспільства та реакцій на зміни в ньому;

- експліковано особливості біографічно детермінованих ситуацій індивідів, що практикують східні духовні практики, проаналізовано мотиваційні (сміслові) контексти, в яких індивіди інтерпретують своє звернення до східних духовних практик. На основі аналізу наративних інтерв'ю розроблено емпірично обґрунтовану типологію, яка включає сім ідеально-типових мотиваційних контекстів звернення до східних духовних практик у полікультурному суспільстві: екзистенціальний, телеологічний, кризовий, пізнавальний, валеологічний, презентаційний і трансперсональний;

- запропоновано дефініцію східних духовних практик, виходячи з соціокультурного підходу. Східні духовні практики визначені як культурні форми, що мають більшою або меншою мірою експліцитні інокультурні витоки, а саме зв'язки (у формі запозичення, наслідування тощо) з однією або декількома релігійно-філософськими системами Сходу – індуїзмом, буддизмом і даосизмом (у термінології Є. Торчинова – релігіями чистого досвіду), проте суттєво дистанціювалися від них (географічно, історично та культурно) й набули поширення в соціокультурному просторі України.

удосконалено:

- типологію теоретико-методологічних підходів до інтерпретації життєвого світу. На підставі історико-соціологічного аналізу та порівняння реконфігурацій концепту життєвого світу у відповідності до теоретико-методологічної бази, що стала основою реконфігурації, виокремлено феноменологічний, етнометодологічний, драматургічний, критичний, етичний, екзистенціальний, прагматичний, лінгвістичний, соціально-психологічний, культурно-антропологічний та ціннісний підходи до інтерпретації життєвого світу;

дістало подальший розвиток:

- теоретична та емпірична інтерпретація поняття «життєвий світ», що у соціологічному дискурсі досить часто ототожнюється з поняттям «повсякдення», натомість у дисертації визначено як соціокультурний світ феноменального досвіду індивіда, що конститується у процесах перманентних перетворень у свої протилежності – повсякденного та неповсякденного, суб'єктивного та інтерсуб'єктивного, перебуваючи в кореляційному взаємозв'язку з мезоконтекстом групового життя та макроконтекстом суспільства, і вирізняється такими сутнісними

ознаками, як культурність, релевантність, історичність, структурованість у просторовому, часовому, соціальному та значеннєвому (з точки зору виділення кінцевих областей значень) вимірах;

- осмислення умов поширення східних духовних практик у соціокультурному просторі України, основними з яких є: зростаюча полікультурність суспільства та конкретні ефекти цього процесу в області релігії, зокрема плюралізація релігійних поглядів і практик та зміщення релігійності в приватну сферу, а також сучасна тілесна культура, для якої властиве надання тілу значення важливого фактору соціального успіху, що виявляється в зростанні популярності фітнесу, нетрадиційної медицини, східних бойових мистецтв тощо;

- концептуалізація східних духовних практик як форм тілесної культури. На емпіричному матеріалі продемонстровано, що східні духовні практики пропонують альтернативне офіційній медицині бачення тіла й тілесних проявів, а інтеріоризація культурних форм східних духовних практик веде до соціокультурної модифікації етосу тіла індивіда.

Практичне значення одержаних результатів полягає у виявленні особливостей біографічно детермінованих ситуацій індивідів, що практикують східні духовні практики, експлікації та типологізації мотиваційних контекстів, у яких індивіди осмислюють своє звернення до східних духовних практик, що розширює можливості розуміння життєвих світів тих, хто практикує східні духовні практики, сприяє комунікативним практикам та мирному співіснуванню носіїв різних культурних форм і стилів життя в сучасному полікультурному суспільстві України, запобігає їхньому сприйняттю в модусах «чужого» та «ворога», взаємній ворожнечі, відгородженості від несхожого, псевдотипізації, есенціалізму, культурному фундаменталізму.

Матеріали дисертації можуть бути використані при викладанні курсів «Феноменологічна соціологія», «Соціологія культури», «Соціологія релігії», «Соціологія повсякдення», «Соціологія тілесності» та інших, а також при підготовці навчальних посібників та підручників із цих курсів.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею. Наукові результати та висновки, що містяться в дисертації, отримані автором особисто.

Апробація результатів роботи. Основні висновки і положення даного дисертаційного дослідження були викладені на міжнародних наукових конференціях: «Харківські студентські філософські читання» (Харків, 2008, 2010, 2011, 2013), «Соціологія у (пост)сучасності» (Харків, 2011, 2012, 2013, 2014), «Гендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії» (Тернопіль, 2011), «Якубинська наукова сесія» (Харків, 2012, 2015), «Харківські соціологічні читання» (Харків, 2013, 2014), «Соціальне знання й сучасні проблеми розвитку білоруського суспільства» (Мінськ, 2013), а також на Всеросійській науковій конференції «Ковалевські читання» (Санкт-Петербург, 2011), Всеукраїнській конференції молодих науковців «Соціологія – соціальна робота – регулювання соціальних проблем» (Львів, 2013, 2014). Дисертація обговорювалася на теоретичних семінарах

кафедри соціології та соціологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Публікації. Основні положення дисертації викладені в 20 наукових публікаціях, з яких 7 – статті, що опубліковані в українських фахових виданнях із соціологічних наук, 1 – стаття в закордонному періодичному виданні, 12 – матеріали наукових конференцій.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, семи підрозділів, трьох пунктів, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаних джерел (197 найменувань), одного додатку. Повний обсяг дисертації – 209 сторінок, обсяг основного тексту – 189 сторінок, списку використаних джерел – 18 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, мету та завдання дисертаційного дослідження, його теоретико-методологічні й емпіричні засади, розкрито наукову новизну, практичну та теоретичну значущість роботи, висвітлено апробацію одержаних результатів на конференціях та в публікаціях.

У **розділі 1 «Теоретико-методологічні засади дослідження життєвого світу»** обґрунтовано обрані напрями дослідження, здійснено аналіз теоретико-методологічних підходів до життєвого світу в історико-соціологічній ретроспективі та розкрито значення вжитого в дослідженні категоріально-понятійного апарату.

У підрозділі 1.1 *«Концепт життєвого світу в історико-соціологічній ретроспективі»* дискутовані й критично проаналізовані основні реконфігурації концепту життєвого світу в історико-соціологічній ретроспективі, починаючи від класичних концепцій Е. Гуссерля, М. Гайдеггера, Х. Ортега-і-Гассета, А. Шюца та закінчуючи сучасними варіаціями даного концепту І. Гофмана, О. Злобіної, Ю. Габермаса, Л. Болтанські та Л. Тевено; висвітлені їхні специфіка, ключові проблеми, методологічні можливості та недоліки. Зазначено, що центральними для більшості концептуалізацій життєвого світу є два основних моменти: по-перше, це специфічна відповідь на питання про структуру життєвого світу, а, по-друге, особлива увага до проблеми Іншого, фігура якого радикально реконфігурує структуру життєвого світу.

На підставі теоретико-методологічного аналізу сучасного соціологічного дискурсу життєвого світу автор робить висновок щодо необхідності більш повного використання можливостей феноменологічної методології та визначає «життєвий світ» як соціокультурний світ феноменального досвіду індивіда, що конститується в процесах перманентних перетворень у свої протилежності – повсякденного/неповсякденного, суб'єктивного/інтерсуб'єктивного, перебуваючи в кореляційному взаємозв'язку з мезоконтекстом групового життя та макроконтекстом всього суспільства. Виділено сутнісні ознаки життєвого світу, для якого властиво те, що це світ культурний, оскільки всі його феномени отримують певне значення, яке надає їм індивід; релевантнісний, адже феномени життєвого світу існують не інакше, як в їхній безпосередній значущості для індивіда;

історичний, бо запас соціального знання, яким володіє та користується індивід, із необхідністю виявляє біографічний спосіб формування своїх елементів; структурований у просторовому, часовому, соціальному й значеннєвому (з точки зору виділення кінцевих областей значень) вимірах.

За результатами систематизації та упорядкування осмисленого історико-соціологічного матеріалу автор пропонує розгорнуту типологію теоретико-методологічних підходів до життєвого світу. У відповідності до теоретико-методологічної бази, що стала основою реконфігурації даного концепту, виокремлено феноменологічний, етнометодологічний, драматургічний, критичний, етичний, екзистенціальний, прагматичний, лінгвістичний, соціально-психологічний, культурно-антропологічний і ціннісний підходи до інтерпретації життєвого світу.

У підрозділі 1.2 *«Архітектоніка життєвого світу в концепції М. Бахтіна»* автор продовжує реалізовувати історико-соціологічний підхід й у пошуку нових методологічних можливостей дослідження життєвого світу звертається до ідей М. Бахтіна.

На основі теоретико-методологічного аналізу наявних тепер напрацювань із проблеми соціологічної інтерпретації та інтеграції до соціологічного дискурсу бахтінських ідей (З. Карімової, Ю. Давидова, С. Легези та інших) автор акцентує важливість для дискурсу полікультурності таких бахтінських концептів, як «не-алібі людини в бутті», «співчутливе мислення», «криза вчинку», «двоголосе слово», «надлишок бачення». Інтерпретуючи ідеї М. Бахтіна щодо архітектоніки дійсного світу життя та літературного твору, автор визначає архітектоніку життєвого світу як дійсну, конкретну та динамічну композицію елементів життєвого світу індивіда, яка формується, відтворюється й реалізується в результаті соціальних дій та взаємодій, освоєння соціокультурного простору (цінностей, норм, практик тощо) конкретного суспільства та реакції на зміни в ньому. Підкреслюється, що запропоноване визначення дозволяє перейти від абстрактного розмірковування щодо структури життєвого світу до дослідження архітектоніки конкретного життєвого світу індивіда, об'єктивованого в тексті біографічного наративу. Оскільки біографічний наратив не є науковим жанром, а більшою мірою тяжіє до світу естетичного бачення, це відкриває нову перспективу залучення до інтерпретації тексту наративного інтерв'ю елементів методології аналізу художнього твору.

Важливим результатом міждисциплінарного аналізу став вихід на проблематику професійної етики соціолога як представника однієї з етичних професій. Підкреслюється, що у соціальній феноменології А. Шюца соціальний вчений мислиться як безсторонній спостерігач, який у своїй дослідницькій настанові відволікається від усіх прагматичних мотивів, що керують ним у повсякденному житті. Той факт, що соціальний дослідник усе ж залишається людиною серед інших людей в інтерсуб'єктивному життєвому світі, не стає для А. Шюца підставою для етичних висновків. Отже, етична проблематика, зокрема проблематика відповідальності соціолога за результати своїх досліджень, скоріше, елімінується з соціально-феноменологічного дискурсу, ніж осмислюється в його рамках. Натомість автор, спираючись на визнання унікальності та неповторності місця кожного у світі, що на концептуальному рівні втілене в концепті «не-алібі людини в бутті»

М. Бахтіна, формулює таку максиму: за те, що я пережив і зрозумів у соціології, я повинен відповідати своїм життям і, навпаки, за те, що я зрозумів у житті – маю відповідати в науці соціології.

У підрозділі 1.3 *«Життєвий світ Іншого та проблема його розуміння»* на підставі історико-соціологічного аналізу обґрунтований теоретико-методологічний апарат розуміння життєвого світу Іншого.

Зазначається, що проблема розуміння життєвого світу Іншого є наріжною для суб'єктивістської соціології, хоча перебуває на периферії соціології в цілому, що пов'язано з її позитивістськими витоками. Автор експлікує та порівнює концепції розуміння В. Дільтея, М. Бахтіна, М. Вебера, Ч. Кулі, Дж. Г. Міда, А. Шюца, П. Бергера та Т. Лукмана – основоположні для «розуміючого напрямку» в соціології. Особлива увага приділяється феноменологічному підходу до життєвого світу Іншого та проблемі його розуміння, розробленому А. Шюцем.

На основі експлікації змісту, уточнення й дистинкції таких понять соціальної феноменології А. Шюца, як «біографічно детермінована ситуація», «запас наявного знання», «кінцева область значень», «тематична релевантність», «інтерпретативна релевантність», «мотиваційна релевантність», «дія», «проект», «мотив», «мотиваційний контекст», «мотив-тому-що», «мотив-для-того-щоб», розроблена методологічна схема дослідження життєвого світу Іншого. Акцентується увага на тому, що шюцівська версія концепту життєвого світу не дає методологічних інструментів осмислення кардинальних змін в історії життя індивіда (наприклад, зумовлених екзистенційною кризою), про що свідчить використовувана А. Шюцем для позначення способу формування запасу наявного знання метафора «осаду», яка свідчить, що йдеться про поступовий, етапний процес. У зв'язку з цим аргументовано необхідність звернення до хронологічно більш пізньої концепції суспільства як суб'єктивної реальності П. Бергера й Т. Лукмана, які заклали методологічні підвалини вивчення глибинних трансформацій суб'єктивної реальності за рахунок введення таких понять, як «альтернація», «біографічний розрив», «підтримка біографічної безперервності», «біографічна вставка» та інших.

Робиться висновок, що реконцептуалізований на базі соціальної феноменології А. Шюца, П. Бергера й Т. Лукмана понятійно-категоріальний апарат забезпечує достатні методологічні підвалини для переходу на емпіричний рівень аналізу та емпіричного дослідження конкретних життєвих світів індивідів.

У розділі 2 «Східні духовні практики як феномен полікультурного суспільства» розкриті полікультурні умови поширення східних духовних практик, здійснена концептуалізація східних духовних практик у соціокультурній та феноменологічній перспективі.

У підрозділі 2.1 *«Полікультурні умови поширення східних духовних практик»* обґрунтована концептуалізація сучасного українського суспільства як полікультурного, акцентується увага на ситуації зростаючої полікультурності сучасного українського суспільства та її ролі в поширенні східних духовних практик на теренах України.

Підкреслюється, що інтерпретація культурної неоднорідності за допомогою концептів полістилізму та субкультур не елімінує ієрархії культурних моделей,

оскільки відмінності мисляться в логіці бінарних опозицій як сліди попередніх ієрархій. При цьому традиція, минуле, а також кордони національної держави залишаються визначальними для інтерпретації всіх культурних феноменів, а сама культурна множинність не дістає відповідного визнання ані в конструктах повсякденного, ані в конструктах наукового мислення. Автор звертається до концепту полікультурного суспільства Ю. Сороки, яка підкреслює, що на емпіричному рівні множинність завжди передує тотожності. На відміну від попередніх концептуалізацій концепт полікультурного суспільства передбачає розуміння культурної неоднорідності як результату автономізації культури, збільшення розмаїття культурних форм і легітимації їхньої множинності. Підкреслюється, що культурна неоднорідність є невід'ємною характеристикою сучасного суспільства, яка прихована за конструктами повсякденного, політичного, а почасти й наукового мислення.

Продемонстровано, що поширення східних духовних практик в українському соціокультурному просторі, з одного боку, пов'язано з такими тенденціями в області релігії, як зменшення ролі традиційної церковної релігійності, секуляризація, плюралізація, приватизація релігійного життя, які створили сприятливий фон для поширення різноманітних «нераціональних» способів смислопородження, у тому числі й східного походження, а, з іншого боку, відбувається в контексті змін у культурі тілесності, що також інтенсифікувалися з пострадянськими трансформаціями (80-90-ті роки). Супроводжують поширення східних духовних практик як культурно заданих способів означення тіла й тілесних проявів, що мають східне походження, такі процеси в культурі тілесності, як зростання популярності курсів зі зниження ваги, фітнесу, східних бойових мистецтв, розквіт терапій самодопомоги й нетрадиційної медицини тощо.

Зазначається, що виділивши в якості основних умов поширення східних духовних практик в Україні трансформативні процеси у сфері релігії та культури тілесності, можна припустити, що, звертаючись до східних духовних практик, особистість намагається вирішити передусім проблеми двох видів: проблеми тіла та проблеми смислу.

У підрозділі 2.2 «Східні духовні практики: проблема соціологічної дефініції» автор вирішує важливу наукову проблему соціологічної концептуалізації феномену східних духовних практик. Зазначається, що тематика східних релігій і духовних практик у цілому не є популярною для соціологічних розвідок, хоча достатнє підґрунтя для її осмислення в межах соціології заклали М. Вебер, П. Сорокін, Е. Фромм, К.-Г. Юнг, М. Еліаде та інші класики.

Скориставшись центральними для соціокультурного підходу поняттями культурної форми та репрезентативної культури, автор формулює соціокультурне визначення східних духовних практик, під якими пропонує розуміти культурні форми, що мають у більшій або меншій мірі експліцитні інокультурні витоки, а саме: зв'язки (у формі запозичення, наслідування тощо) з однією або декількома одразу релігійно-філософськими системами Сходу – індуїзмом, буддизмом і даосизмом (у термінології Є. Торчинова – релігіями чистого досвіду), проте суттєво відірвалися від них (географічно, історично та культурно) і набули поширення в

українському соціокультурному просторі. Підкреслюється, що поняття культурної форми можна застосовувати як до офіційно зареєстрованих організацій, так і до різноманітних неофіційних об'єднань тих, хто практикує йогу, цигун чи інші східні духовні практики. Що важливо, на відміну від поняття «нові релігійні організації», яке досить часто використовується в соціології релігії та релігієзнавстві стосовно досліджуваного феномену, поняття «культурна форма» дозволяє розглядати східні духовні практики не з точки зору особливостей їхньої організаційної структури, часу виникнення, їхньої відповідності традиції тощо, а в їхній культурній специфіці, як соціокультурний феномен сучасного українського полікультурного суспільства, експлікувати смисли та значення, які є релевантними для членів спільнот тих, хто їх практикує.

Автор стверджує, що як культурні форми східні духовні практики розгортаються в полі між у широкому сенсі пострадянською релігійною (ренесансною) культурою й культурою тілесності, зміни в якій описуються в руслі зростаючих споживацьких установок. Робиться висновок, що займаючи таке проміжне положення східні духовні практики як культурні форми виступають у полікультурному українському суспільстві в якості способів смислоутворення, яке зазвичай асоціюється з релігією, та в якості способів соціокультурної модифікації тіла, що є основним змістом культури тілесності. Це також означає, що східні духовні практики представлені на ринку означених послуг (і в символічному, і в економічному сенсі).

Звернувшись до феноменологічної соціології, зокрема робіт А. Шюца з проблеми множинних реальностей та робіт П. Бергера, присвячених соціологічному осмисленню релігійного досвіду, автор доходить висновку, що східну духовну практику можна аналізувати як кінцеву область значень у межах життєвого світу, яка за своїм когнітивним стилем (тобто такими характеристиками, як специфічна напруженість свідомості, особливе еросхе, переважаюча форма спонтанної активності, специфічна форма переживання власного Я, специфічна форма соціальності та специфічна часова перспектива) відмінна від світів фантазії та уяви, світу сновидінь, світу наукового теоретизування (тих світів досвіду, що проаналізував А. Шюц), а також релігії та безумства. Підкреслюється, що осмислення східних духовних практик крізь призму концепту кінцевих областей значень дозволяє вивчати даний феномен у фокусі його суб'єктивного значення для особистості, як феномен її життєвого світу.

Автор показує, що запропоновані в роботі соціокультурне та феноменологічне визначення східних духовних практик доповнюють одне одного. Як культурні форми східні духовні практики стають доступними для аналізу як соціокультурний феномен полікультурного суспільства, а як кінцеві області значень – як феномен життя та свідомості індивіда.

У розділі 3 «Східні духовні практики як феномен життєвого світу» представлено програму та результати соціологічного дослідження східних духовних практик в архітектоніці життєвого світу, здійсненого з використанням якісних методів.

У підрозділі 3.1 «Елементи програми емпіричного дослідження східних духовних практик в архітектоніці життєвого світу» сформульовано гносеологічну та предметну сторону проблемної ситуації, об'єкт, предмет, мету та завдання емпіричного дослідження східних духовних практик в архітектоніці життєвого світу індивіда, аргументовано тактику та методи дослідження.

Автор аргументує вибір на користь тактики історії життя тим, що життєвий світ індивіда з необхідністю є історичним світом, а тому для відповіді на питання, які зміни відбуваються в архітектоніці життєвих світів індивідів у зв'язку з інтеріоризацією культурних форм східних духовних практик, важливою є діахронічна перспектива аналізу. Тактика історії життя дозволяє досліджувати життєвий світ у всій повноті суб'єктивних та інтерсуб'єктивних, унікальних і типових проявів, а зрештою, наблизитися до розуміння того, як переживають світ ті, хто практикує східні духовні практики, з позиції їх самих, а не з позиції зовнішнього спостерігача, яким почасти виступає соціолог-дослідник.

У межах реалізації тактики історії життя автор звертається до такого якісного методу збору соціологічної інформації, як наративне інтерв'ю. Цей вибір обґрунтований тим, що об'єктом дисертаційної роботи виступає життєвий світ, а саме з феноменологічним концептом життєвого світу тісно пов'язаний метод наративного інтерв'ю.

Особливу увагу автор приділяє питанню обґрунтування кількості випадків, що підлягатимуть аналізу. Зазначається, що був використаний такий критерій, як досягнення «порогу насичення» інформацією. Водночас автор, спираючись на роботи сучасних дослідників Дж. Морзе, Г. Боуена, К. Чермеза, Я. Дея та інших, звертає увагу на обмеженість цього критерію, його декларативність і недостатню визначеність. Зважаючи на це, критерій досягнення «порогу насичення» був використаний щодо мотиваційних контекстів звернення до східних духовних практик, що додало йому змістовності. Було проведено 29 наративних інтерв'ю (тривалістю близько 1 години) з представниками різних східних духовних практик (йоги, цигун, рейкі), які представлені в м. Харкові. Підкреслюється, що кількість інтерв'ю, які проведені, є достатньою для порівняльного аналізу наративів та вироблення на його основі типології індивідуальної поведінки.

У підрозділі 3.2 «Східні духовні практики в життєвому світі особистості: за матеріалами наративних інтерв'ю» представлено результати авторського соціологічного дослідження східних духовних практик в архітектоніці життєвого світу індивіда. В аналізі отриманої емпіричної інформації автор керувався логікою якісного соціологічного дослідження, що передбачає рух від унікального, одиничного до типового, загального.

У пункті 3.2.1 «Від спорту до східних духовних практик: історії життя Олега та Олександри» детально проаналізовані історії життя двох представників спільноти одного з напрямів східної духовної практики цигун у м. Харкові. Експліковано елементи їхніх біографічно детермінованих ситуацій, що пов'язані зі східними духовними практиками, а саме: особливості структури й генези запасу наявного знання, система релевантності, проекти, мотиви, дії та практики, реорганізація соціального оточення, події внутрішнього життя. Автор акцентує

особливу увагу на ролі радянської спортивно-оздоровчої публіцистики та езотеричної літератури у зверненні до східних духовних практик; висуває припущення щодо можливостей соціальної мобільності, які надають східні духовні практики; фіксує зміни в проектах та практиках індивідів, зумовлені інтеграцією до їхніх життєвих світів культурних форм східних духовних практик.

Експлікація життєвого шляху Олега та Олександри від спорту до східних духовних практик, що стала можливою завдяки застосуванню тактики історії життя, дозволила автору висунути важливе теоретичне припущення про відмінність мотивів звернення до східних духовних практик від мотивів звернення до релігії та нових релігійних організацій.

У пункті 3.2.2 *«Мотиваційні контексти звернення до східних духовних практик»* автор довів, що існують відмінності між мотивами звернення до східних духовних практик і мотивами звернення до релігії та нових релігійних організацій, які досліджує соціологія релігійної конверсії. За результатами аналізу матеріалів наративних інтерв'ю, проведених із представниками східних духовних практик міста Харкова, а саме дослідження мотиваційних (смыслових) контекстів, в яких повсякденні діячі осмислюють своє звернення до східних духовних практик, автор виокремив сім ідеально-типових мотиваційних контекстів звернення до східних духовних практик: екзистенціальний, телеологічний, кризовий, пізнавальний, валеологічний, презентаційний та трансперсональний. Підкреслюється, що запропонована типологія є емпіричною й розроблена з урахуванням принципів адекватності, логічної сумісності й суб'єктивної інтерпретації (основних принципів побудови наукових конструктів за А. Шюцем) і дозволяє наблизитися до розуміння причин зростаючої популярності східних духовних практик у сучасному полікультурному суспільстві.

У пункті 3.2.3 *«Східні духовні практики як форми тілесної культури індивіда»* автор досліджує східні духовні практики в аспекті тілесності, як форми тілесної культури індивіда

Зазначається, що виразна риса східних духовних практик – тілесна орієнтованість – зумовлює потребу в аналізі їх як культурно заданих способів означення тіла, тілесних проявів, тобто як культурних форм, змістом яких є, в тому числі, способи сприйняття, судження та поведінки, які стосуються тіла й тілесного буття індивіда і які можуть бути експліковані аналогічно, через аналіз доктринального ядра культурної форми (цінностей, норм, смислів і значень, які надаються тілу), презентаційної сторони (обрядів, ритуалів, технік тіла тощо) та інших її елементів. З інтеріоризацією культурної форми східної духовної практики відбуваються зміни в тілесності індивіда, що її інтеріоризує. Продемонстровано, що східні духовні практики як культурні форми, розглянуті в аспекті тілесності, як правило, ґрунтуються на двох основах: ідеї взаємозалежності фізичного та психічного в людині та різноманітних уявленнях про «життєву енергію». Східні духовні практики пропонують не тільки концептуальні умови соціокультурної модифікації етосу тіла індивіда, але й широкий набір технік тіла, зокрема техніки смерті, сексуальні техніки, техніки досягнення трансперсональних переживань та інші, що варто розглядати як чинник їхньої зростаючої популярності.

У **висновках** дисертації підсумовуються головні результати дослідження. Зазначається, що концептуалізація східних духовних практик у соціокультурній та феноменологічній перспективі є важливим кроком у легітимації культурної неоднорідності сучасного українського суспільства.

Акцентується увагу на тому, що соціологія як певний комплекс експертного знання бере активну участь у соціальному конструюванні реальності, що впливає з розуміння останньої як такої, що одночасно пізнається й твориться індивідами. Це передбачає, що між світом науки та світом повсякденного життя комунікація не тільки можлива, але й необхідна, оскільки є умовою їхнього взаємозбагачення. У цьому сенсі соціогуманітарна наука та повсякдення як кінцеві області значень мисляться як такі, що не перебувають в ієрархічному відношенні одне до одного: соціологія привносить у життя концепти, які спроможні його змінити, реалізуючись у практиках повсякденних діячів, і які необхідні тоді, коли ресурсів повсякденних концептуалізацій для цього не вистачає, а повсякдення своїми змістами наповнює концепти науки, є тією силою, яка не дає їм перетворитися в зашкарублі форми (у зіммелівському сенсі), що втратили свою спроможність відповідати на актуальні проблеми життя.

Соціокультурна перспектива та концепт полікультурного суспільства дозволили відтінити культурну специфіку східних духовних практик, визначивши їх через центральне для соціокультурного підходу поняття культурної форми, та відійти від суто релігієзнавчого підходу, який задає спосіб розгляду східних духовних практик за аналогією до нових релігійних організацій (передусім християнських). Таким чином, східні духовні практики були концептуалізовані як окремий соціокультурний феномен, що є проявом множинності способів сприйняття, які співіснують у сучасному полікультурному суспільстві України. Поширення східних духовних практик є наслідком змін у релігійних практиках і культурі тілесності, інтенсифікації міжкультурної взаємодії та яскравим свідченням полікультурності, прихованої за владним і повсякденним дискурсами.

Соціокультурна концептуалізація феномену східних духовних практик доповнюється в роботі феноменологічною. Хоча автор обмежився лише негативним визначенням східних духовних практик як кінцевої області значень, відмінної за когнітивним стилем від світів фантазії та уяви, світу сновидінь, наукового теоретизування, які проаналізовані А. Шюцем, і світів божевілля та релігії. Це пов'язано з тим, що повне позитивне визначення вимагає окремого критичного аналізу ряду понять, зокрема поняття «напруженість свідомості», який буде здійснений у подальших дослідженнях. Тим часом, негативне визначення дозволило виявити таку конститутивну особливість когнітивного стилю східних духовних практик, як орієнтація на досягнення трансперсонального досвіду. Таким чином, східні духовні практики, хоча не є релігіями, вписуються в контекст кризи релігійної традиції та індуктивного вибору релігійної думки (П. Бергер), тобто звернення сучасної людини в питаннях віри передусім до власного досвіду.

Евристичність розробленого підходу до вивчення життєвого світу особистості, що практикує східні духовні практики, аргументована не тільки на теоретичному, але й на емпіричному рівні. Це стосується як висновків із історій життя Олега та

Олександри, що практикують цигун, так і типології мотиваційних контекстів звернення до східних духовних практик. Таким чином, множинність культурних форм, які співіснують у сучасному суспільстві, стає очевидною не тільки на макро- та мезо-, але й на мікрорівні соціального – у реальності життєвого світу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Зубарев О. Актуалізація соціологічного дослідження східних духовних практик в українському суспільстві / О. Зубарев // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна : збірник наукових праць. Серія: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. – 2012. – № 993. – С. 58-62.
2. Зубарев О. Східні духовні практики як форми тілесної культури особистості / О. Зубарев // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна : збірник наукових праць. Серія: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. – 2013. – № 1045. – С. 64-69.
3. Зубарев О. Східні духовні практики як феномен полікультурного суспільства: між релігією та системами оздоровлення / О. Зубарев // Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. Серія: Соціологія та політичні науки. – 2013. – Т.18. – Випуск 1 (17). – С. 57-62.
4. Зубарев О. Феномен східних духовних практик та проблема його соціологічної концептуалізації / О. Зубарев // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна : збірник наукових праць. Серія: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. – 2013. – № 1053. – С. 72-75.
5. Зубарев О. Концепт "життєвого світу" в історико-соціологічній ретроспективі (теоретико-методологічні підходи першої половини ХХ століття) / О. Зубарев // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : збірник наукових праць. – 2013. – Випуск 19. – С. 110-116.
6. Зубарев О. Життєвий світ іншого та проблема його розуміння в феноменології А. Шюца / О. Зубарев // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : збірник наукових праць. – 2014. – Випуск 20. – С. 68-75.
7. Зубарев О. Концепт "життєвого світу" в історико-соціологічній ретроспективі (теоретико-методологічні підходи другої половини ХХ століття) / О. Зубарев // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна : збірник наукових праць. Серія: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. – 2015. – № 1148. – С. 21-30.
8. Зубарев О. Возможности и перспективы использования концепции М. Бахтина в социологической интерпретации жизненного мира / О. Зубарев // Вестник Пермского университета. Философия. Психология. Социология. – 2014. – № 3(19). – С. 102-109.

9. Зубарев О. Вітер зі схилу Фудзі, або поняття «миру» у філософії Г. С. Сковороди / О. Зубарев // V Харківські студентські філософські читання : збірник тез доповідей Міжнародної наукової конференції студентів та аспірантів. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2008. – С. 46-48.
10. Зубарев О. Стилi чоловічого та жіночого у культурі нашого часу: теоретичний аспект аналізу / О. Зубарев // Гендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії : збірник матеріалів науково-практичної конференції. – Київ, 2011. – С. 326-329.
11. Зубарев О. Социология жизненного мира: попытка пересмотра проблемы / О. Зубарев // Соціологія у (пост)сучасності : збірник тез доповідей IX Міжнародної наукової конференції студентів та аспірантів. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. – С. 70-71.
12. Зубарев О. Стигматизация идентичности женщины с онкологией молочной железы: попытка применения драматургического анализа / О. Зубарев // Соціологія у (пост)сучасності : збірник тез доповідей X Міжнародної наукової конференції студентів та аспірантів. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – С. 65-67.
13. Зубарев О. Структура жизненного мира в феноменологической социологии А. Шюца [Электронный ресурс] / О. Зубарев // Материалы Международного молодежного научного форума «ЛОМОНОСОВ-2013» / Отв. ред. А. И. Андреев, А. В. Андриянов, Е. А. Антипов, К. К. Андреев, М. В. Чистякова. – М. : МАКС Пресс. – 2013. – 1 электрон. опт. диск (DVD-ROM) ; 12 см. – Систем. требования: ПК с процессором 486+ ; Windows 95 ; дисковод DVD-ROM ; Adobe Acrobat Reader.
14. Зубарев О. Архитектоника действительного мира жизни в концепции М. Бахтина / О. Зубарев // IX Харківські студентські філософські читання : збірник тез доповідей Міжнародної наукової конференції студентів та аспірантів. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – С. 17-18.
15. Zoubarev A. Le sens commun: perspectives pour la compréhension / V. Guerassimenko, A. Zoubarev // Сучасні тенденції у науці : матеріали студентської on-line конференції. Українською, німецькою, французькою мовами. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, організаційно-видавничий відділ НМЦ, 2013. – С. 75. *(Здобувачу належить розкриття соціологічного змісту поняття «здоровий глузд»).*
16. Зубарев О. Життєвий світ особистості як гносеологічний концепт сучасної соціології / О. Зубарев // Соціологія – соціальна робота – регулювання соціальних проблем : матеріали всеукраїнської конференції молодих науковців. – Львів, 2013. – С. 29-31.
17. Зубарев О. Смерть и бессмертие Харьковского приборостроительного завода имени Т.Г. Шевченко / О. Зубарев // Соціологія у (пост)сучасності : збірник тез доповідей XI Міжнародної наукової конференції студентів та аспірантів. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – С. 52-54.
18. Зубарев О. М. Бахтин в контексте проблем современного мира / О. Зубарев // Социальное знание и современные проблемы развития белорусского

- общества : материалы междунар. науч.-практ. конф., г. Минск, 21-22 ноября 2013 г. / ред. кол. : Котляров И. В. (гл. ред.) и др. ; НАН Беларуси, Ин-т социологии НАН Беларуси. – Минск : Право и экономика, 2013. – С. 244-246.
19. Зубарев О. «Прагматична соціологія» Л. Болтанські та Л. Тевено / О. Зубарев // Соціологія – соціальна робота – регулювання соціальних проблем : матеріали IV Всеукраїнської конференції молодих науковців. 24-25 квітня 2014 року. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2014. – С. 42-44.
20. Зубарев О. Повсякдення та смерть у феноменології: історико-соціологічний аспект / О. Зубарев // Соціологія у (пост)сучасності : збірник тез доповідей XII Міжнародної наукової конференції студентів та аспірантів. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. – С. 71-74.

АНОТАЦІЯ

Зубарев О. С. Східні духовні практики як феномен життєвого світу особистості в полікультурному суспільстві. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата соціологічних наук за спеціальністю 22.00.01 – теорія та історія соціології. – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, МОН України, Харків, 2015.

У дисертації здійснено концептуалізацію східних духовних практик як феномену життєвого світу особистості в полікультурному суспільстві. Проаналізовано теоретико-методологічні підходи до аналізу життєвого світу в історико-соціологічній ретроспективі. Значна увага приділена перспективам соціологічної інтерпретації концепції «дійсного світу життя» М. Бахтіна. Запропоновано методологічну схему дослідження життєвого світу Іншого.

Здійснено соціологічну концептуалізацію східних духовних практик як феномену життєвого світу, що ґрунтована використанням феноменологічного категоріально-понятійного апарату, та як феномену полікультурного суспільства завдяки зверненню до концепту культурної форми.

На підставі результатів авторського соціологічного дослідження, здійсненого в тактиці історії життя, проаналізовані біографічно детерміновані ситуації індивідів, що практикують східні духовні практики, типи мотиваційних контекстів звернення до східних духовних практик, а також східні духовні практики як форми тілесної культури в життєвому світі індивіда. Викладено пропозиції щодо подальших досліджень з означеної проблематики.

Ключові слова: східні духовні практики, життєвий світ, архітектоніка життєвого світу, полікультурне суспільство, культурна форма, біографічно детермінована ситуація, запас наявного знання, мотиваційний контекст.

АННОТАЦИЯ

Зубарев А. С. Восточные духовные практики как феномен жизненного мира личности в поликультурном обществе. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата социологических наук по специальности 22.00.01 – теория и история социологии. – Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, МОН Украины, Харьков, 2015.

В диссертации осуществлена концептуализация восточных духовных практик как феномена жизненного мира личности в поликультурном обществе. Проанализированы теоретико-методологические подходы к анализу жизненного мира личности в историко-социологической ретроспективе, начиная с социологических аспектов трансцендентальной феноменологии Э. Гуссерля и заканчивая современными подходами. Особое внимание уделяется возможностям и перспективам социологической интерпретации концепции «действительного мира жизни» М. Бахтина. Осуществлена реконцептуализация феноменологического категориально-понятийного аппарата исследования жизненного мира Другого, уточнено содержание и соотношение между такими понятиями, как «биографически детерминированная ситуация», «запас наличного знания», «система релевантности», «мотивационный контекст», «мотив-потому-что», «мотив-для-того-чтобы», которые составили основу концептуализации и эмпирического исследования восточных духовных практик как феномена жизненного мира личности.

Раскрыты условия распространения восточных духовных практик, основными из которых являются конкретные эффекты возрастающей поликультурности украинского общества в области религиозных практик и современной телесной культуры. Автор аргументирует, что разработанный в рамках социологии религии категориально-понятийный аппарат осмысления феномена новой религиозности не является адекватным методологическим средством изучения восточных духовных практик, так как не учитывает культурной специфики исследуемого феномена и опирается на мышление бинарными оппозициями. Опираясь на социокультурный подход, автор определяет восточные духовные практики как культурные формы, которые имеют инокультурное происхождение, а именно связи с одной или несколькими религиями чистого опыта (по Е. Торчинову) – индуизмом, буддизмом и даосизмом, но существенно дистанцировались от них (географически, исторически и культурно) и получили распространение в социокультурном пространстве Украины. Социокультурная концептуализация восточных духовных практик дополняется в работе феноменологической. Автор предлагает понимать восточные духовные практики как конечную область значений со специфическим когнитивным стилем.

На материалах авторского социологического исследования, осуществлённого в традициях качественной методологии с использованием тактики истории жизни, эксплицированы основные элементы биографически детерминированных ситуаций индивидов, практикующих восточные духовные практики в современном поликультурном обществе (на примере историй жизни индивидов, практикующих цигун), а также получена эмпирическая типология мотивационных контекстов обращения к восточным духовным практикам, объединяющая семь идеально-типических мотивационных контекстов: экзистенциальный, телеологический, кризисный, познавательный, валеологический, презентационный и трансперсональный. Осуществлён анализ восточных духовных практик как форм телесной культуры в жизненном мире личности.

Ключевые слова: восточные духовные практики, жизненный мир, архитектура жизненного мира, поликультурное общество, культурная форма,

биографически детерминированная ситуация, запас наличного знания, мотивационный контекст.

SUMMARY

Zubarev O. S. Eastern spiritual practices as the phenomenon of the life-world of the personality in polycultural society. – On the rights of manuscript.

The thesis for the Ph.D. in sociology speciality 22.00.01 – Theory and history of sociology. – V. N. Karazin Kharkiv National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2015.

The thesis presents the conceptualization of Eastern spiritual practices as the phenomenon of the life-world of the personality in polycultural society. The author analyzes theoretical and methodological approaches to life-world in the historical and sociological retrospective. Considerable attention is paid to the prospects of sociological interpretation of the Bakhtin's concept of "real world of life". The methodological scheme for the life-world of the Other study is proposed.

The sociological conceptualization of Eastern spiritual practices was done. They were considered as the phenomenon of the life-world, that is grounded on using of the phenomenological categorial-conceptual apparatus, and as the phenomenon of the polycultural society, that is caused by reference to the concept of cultural forms.

Basing on the author's sociological study, which was carried in the tactics of the history of life, there was done the analysis of biographically determined situations of individuals who practice Eastern spiritual practices was been analysed, as well as of types of motivational contexts of appealing to Eastern spiritual practices. Eastern spiritual practices are seen as the form of physical culture in the life-world of the personality. The proposals for further research on the issues mentioned above were presented.

Keywords: Eastern spiritual practices, life-world, life-world architectonic, polycultural society, cultural form, biographically determined situation, stock of knowledge at hand, motivational context.

Відповідальний за випуск:
доктор соціологічних наук, доцент Ю. Г. Сорока

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 0,9. Тир. 125 прим. Зам. 324-12
Підписано до друку 4.11.2015. Папір офсетний

Надруковано у копії-центрі «МОДЕЛІСТ»
(ФО-П Миронов М.В., Свідоцтво ВО4№022953)
М. Харків, вул. Червонопрапорна, 3 літер Б-1
Тел. 7-170-354
www.modelist.in.ua